

Олекса Довбуш – «легенда Карпат»

(24 серпня – 275 років з дня смерті Олекси Довбуша, одного із найвідоміших ватажків руху опришків 30–40-х рр. XVIII ст. у Західній Україні)

Довбуш Олекса Васильович (1700 р. , с. Печеніжин (нині с-ще міськ. типу Коломийського р-ну Івано-Франківської обл. – 24 серпня 1745 р. с. Космач (нині с. Косівського р-ну Івано-Франківської обл.)

Однією з найлегендарніших постатей Прикарпаття, Покуття та Гуцульщини першої половини XVIII ст. без сумніву вважається опришок Олекса Довбуш. Народжений близько 1700 року у родині бідного комірника **Василя Довбуша** зі селища Печеніжин Коломийського повіту Руського воєводства Речі Посполитої. Угорсько-волоське коріння прізвища родини — Довбуш (Dóbos, Dobosz, Doboszczuk) засвідчує її належність до adeptів традиційного волоського господарства – перегінного тваринництва, в основному вівчарства. Не виключено, що хтось із предків опришка (не обов'язково батько) служив у війську барабанщиком, підтримуючи тісні сімейні контакти з мешканцями угорських земель, куди Олекса Довбуш згодом здійснював свої рейди.

В дитинстві був пастухом громадської худоби. В 1738–39 рр. разом із братом Іваном і невеликою ватагою "побратимів-легінів" здійснював напади на панів, орендарів і лихварів (при цьому в одних випадках розправлявся з ними фізично, в ін. – палив садиби, відбирав майно, коштовності й гроші) у селах Чорні Ослави, Добротів (нині села Надвірнянського р-ну), Печеніжин, Вербіжі (село Коломийського р-ну), Лючки, Уторопи, Текуче (села Косівського р-ну; усі Івано-Франківської обл.). Значну частину здобичі роздавав бідним. З весни 1739 р. через сварку з братом діяв окремо.

Під керівництвом Довбуша опришки переслідували можновладців, зокрема помстилися їм у селах Воскресинці (нині село Коломийського р-ну) та Верхній Ясенів (Верховинського р-ну), Микуличин (Яремчанської міськради), погрожували спалити м. Кути – головний осередок страти повстанців. Від 1740 р. активно діяли в Чорногорах, куди відступили внаслідок переслідування їх шляхтою.

Довбуш влаштував свій табір на г. Стіг (на пограниччі Галичини, Молдови й Угорщини), звідки здійснював рейди на Прикарпаття, Закарпатську Україну, Буковину.

Для такої категорії суспільства гірське розбишацтво, розбійництво було нормою, віддзеркалюючись у джерелах щонайменше з XIV–XV ст. (чудові реляції до теми залишив відомий польський хроніст **Ян Длугош**), коли так звана волоська колонізація покрила усе гірське пасмо Карпат (сучасні Чехія, Словаччина, Польща, Україна, Румунія), включивши до своєї орбіти й місцеве населення. Галерея історичних портретів гірських отаманів-розбишак XVI–XIX ст. дозволяє споглянути на обраний нами приклад нестереотипно. Втрата носіями волоського права значної частини преференцій, зубожіння сільського населення

на тлі загальних кризових явищ у Речі Посполитій першої третини XVIII ст., постійне перебування в краї іноземних військових контингентів та загальне безправ'я спричинили появу феномена Олекси Довбуша. Найактивніша та найбільш задокументована фаза розбійницьких нападів його ватаг припадає на 1738–1745 рр. Звичайно, з погляду тогочасного права та заповідей Божих — це був злочин

Попри те, що Олекса був жонатим (зафіксовано у протоколі допиту опришка **Василя Палійчука**), а його дружина навіть брала участь у деяких його рейдах, він, як вказано у спогадах польського письменника **Францішека Карпінського**, любив жінку **Стефана Дзвінчука**. На момент нічного нападу Олекси Довбуша на двір останнього з 23 на 24 серпня 1745 р., отримав нестерпне поранення в плече та здійснив подальший відступ, товариші **Василь Баюрак** з Дори і **Павло Орфенюк** з Ямної покинули свого отамана і втекли. Той, відійшовши від обійстя на відстань чотирьох пострілів із лука (близько 400–500 м), не зміг рухатися далі, а тому до ранку стік кров'ю через несвоєчасно надану медичну допомогу.

Загинув Довбуш від руки заможного селянина С.Дзвінчука (Дзвінки) у с. Космач (нині село Косівського р-ну Івано-Франк. обл.).

Після смерті тіло опришка з Космача возом доставили до Станиславова і Коломиї, де розрубали на 12-ть частин і розвезли по полях у Кутах, Косові, Криворівні, Космачі, Лючі, Микуличині, Чорнім Потоді, Вербіжі, Зеленій, Коломиї і Виткові.

Неймовірна фізична сила самого Олекси Довбуша, задокументована джерелами, його добре знання гір, вміння переховуватися від переслідувань швидко перетворили опришка на легенду. Страх перед ним, захоплення, історії про Довбушеві скарби стали атрибутом усної народної пам'яті. Однак ставлення до нього навіть тепер — неоднозначне.

Хоча народні перекази засвідчують роздавання опришками награваного майна біднякам, досі ніхто не дав відповіді на питання, чому серед мешканців різних куточків Карпат донині побутують перекази про легендарні “скарби Довбуша”? Існування ж таких чітко відоме із передсмертного допиту самого

Олекси 24 серпня 1745 року: “У Чорногорі, а саме на Свидовій горі”. За іншою версією, точного місця знаходження скарбів поранений опришок не вказав.

Ім'ям Довбуша названо печери та скелі в Карпатах, інших місцевостях,

*Пам'ятники Олексі
Довбушу
сmt. Печеніжин*

багато літераторів описували подвиги Олекси Довбуша у літературі:

- «Страсний четвер» (1852) — перший в українській літературі роман про Олексу Довбуша написаний М. Устияновичем
- «Довбуш, або Громовий топір і знахарський хрест» (1862) — перша в українській літературі поема про пригоди Довбуша, написана Ю.Федьковичем
- Петрії й Довбушуки (1910) — роман Івана Франка про пригоди Довбуша
- «Довбуш» (1920?) — роман Гната Хоткевича про пригоди Довбуша
- «Олекса Довбуш» (1933) — роман Григіра Смольського про пригоди Довбуша
- «Довбуш» (1933, 1ша ред.) під назвою «Опришки» (1962, 2-а ред.) — роман В. Гжицького про пригоди Довбуша
- «Довбуш» (1946) — поема Л. С. Первомайського про пригоди Довбуша
- «Довбуш» (1945) — роман Івана Єрофеїва про пригоди Довбуша

Першими про опришківську тему в українській літературі звернулися діячі «Руської трійці», які в альманасі «Русалка Дністровая» опублікували історичну пісню «Гей попід гай зелененький». У рукописах І.Вагилевича залишилися «Пісні з життя опришків», «Дещо про опришків Карпатських гір», «Добошук», «Смерть Добошука». М.Шашкевич був перший з українських письменників, хто змалював опришківський рух у художньому творі — казці «Олена». Невелике оповідання «Бартка Довбуша» (? рік) про Довбушеві пригоди також написав ізраїльський лауреат Нобелівської премії з літератури Шмуель Агнон.

Список джерел

Грабовецький В. В. Олекса Довбуш (1700–1745) [Текст] / В. В. Грабовецький. – Львів : Світ, 1994.– 272 с.

Хоткевич Г. М. Довбуш [Текст] : повість / Г. М. Хоткевич. – Київ: Дніпро, 2004. – 392 с.

Інтернет ресурси

<https://uk.wikipedia.org/wiki>

Олекса Довбуш

<https://www.ukrinform.ua/rubric-culture/2767040-oleksa-dovbus-na-vsi-karpati-spivala-jogo-bartka.html>

Олекса Довбуш. На всі Карпати співала його бартка

Підготувала Руслана Ониськів
провідний бібліограф